

YENİ BİR DIŞ TİCARET TEORİSİ OLARAK PORTER'IN REKABETÇİ ÜSTÜNLÜKLER TEORİSİ'NİN YAPISI*

Kafkas Üniversitesi İktisadi ve
İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Cilt 4, Sayı 5, 2013
ISSN : 1309 - 4289

K. Halil ARIÇ

Yrd. Doç. Dr.,

Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi
ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat
Bölümü

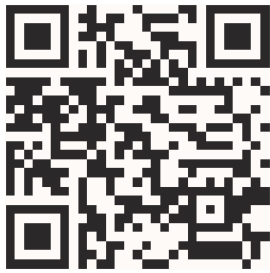
halilaric@gmail.com

* Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Rifat
YILDIZ danışmanlığında hazırlanmış
olan “Ulusal ve Uluslararası Rekabetin
Geliştirilmesinde Kümelenme Politikası:
Kayseri Mobilya Sektöründe Bir
Uygulama” adlı doktora tezinin bir
kısmından türetilmiştir.

ÖZET | Ülkeler arasında gerçekleştirilen
ticaretin nedenlerini açıklamaya yönelik ortaya
konulan teorilerin geçmişten günümüze kadar uzanan
süreçte farklılıklar göstermesinin temelinde, bilgi ve
teknik alanındaki ilerlemelerin önemli rolü olduğu
söylenebilir. Bu çalışmanın amacı Porter'ın “Rekabetçi
Üstünlükler Teorisi”nin yeni bir dış ticaret teorisi olarak
irdelenmesidir. Çalışmada izlenen yöntem genel bir
literatür taramasıdır. Porter'ın teorisi düşünce, metot
ve uygulama yönlerinden eleştirilmesine karşın, teoriyi
savunan görüşlerde vardır. Teorinin günümüzdeki
rekabetçi üstünlüklerin açıklanmasında kapsamlı bir
model ortaya koyduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret Teorileri, Michael E. Porter,
Rekabetçi Üstünlükler

Jel Kodu: F10, F12, F18

Makaleyi çevrimiçi görüntülemek için QR
Kodu okutunuz.

Atıfda bulunmak için... | ARIÇ, K.H. (2013). “Yeni Bir Dış Ticaret Teorisi Olarak Porter'ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisi'nin Yapısı”. KAU İIBF Dergisi, 4(5), 81-97.

THE STRUCTURE OF PORTER'S COMPETITIVE ADVANTAGE THEORY AS A NEW FOREIGN TRADE THEORY

Kafkas University Journal of
Economics and Administrative
Sciences Faculty
Vol. 4, Issue 5, 2013
ISSN : 1309 - 4289

K. Halil ARIÇ

Asst. Prof. Dr.,

Cumhuriyet University, Faculty
of Economics and Administrative
Sciences, Department of Economics

halilaric@gmail.com

ABSTRACT | Theories which are describing the causes of the trade between countries are differentiated from past to present because of the development in the information and technical fields. The purpose of this study is discussing the Porter's "Competitive Advantage Theory" about does can be a new trade theory. Study's method is searching literature. In spite of the criticism of Porter's theory in thought, method and application perspectives, it has been also defending views of the theory. It can be said that the theory is reveal a comprehensive model in describing today's competitive advantage.

Keywords: *Foreign Trade Theories, Michael E. Porter, Competitive Advantage*

Jel Code: *F10, F12, F18*

Scan QR Code to see this article online

Cite this paper | ARIÇ, K.H. (2013). "The Structure Of Porter's Competitive Advantage Theory As A New Foreign Trade Theory ". KAU IIBF Dergisi, 4(5), 81-97.

1. GİRİŞ

Adam Smith, 1776 yılında yayınladığı “Ulusların Zenginliği” adlı çalışmasında ortaya koyduğu Mutlak Üstünlükler Teorisini, o dönemde ülkeler arasındaki ticareti açıklayan Merkantilizme karşı geliştirmiştir. Smith'in dış teorisinden günümüze kadar geçen zaman zarfında ekonomide ve teknolojiye yaşanan gelişmelerle birlikte ülkelerin mal üretim teknolojileri, üretilen ürünlerin nitelikleri ve tüketicilerin talep yapıları gibi birçok etken ülkeler arasında gerçekleştirilen ticaretin yapısında dönüşümlere yol açmıştır. Bu dönüşümler çerçevesinde dış ticaretin oluşumunda da yapısal olarak farklılıklar yaşanmıştır. Söz konusu farklılaşmalar zaman içerisinde dış ticareti açıklamaya dönük birbirinden farklı dış ticaret teorilerinin ortaya konulmasını sağlamıştır.

Dış ticaretin açıklanmasında ortaya konulan teoriler genel olarak klasik dış ticaret teorileri ve yeni dış ticaret teorileri olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Porter'ın 1990 yılında yayınladığı “The Competitive Advantage of Nations” (Ulusların Rekabetçi Avantajları) adlı çalışmasının 1998 baskısının 18. sayfasında “Toward a New Theory of National Competitive Advantage” (Ulusal Rekabetçi Avantajda Yeni Bir Teoriye Doğru) başlığını kullanmıştır. Kitabında ortaya koyduğu teorinin dayanaklarını şekillendirirken klasik ve yeni dış ticaret teorilerinin bazı eksik yönlerinden hareket etmiştir. Bu çalışmada, Porter'ın söz konusu çalışmalarındaki tespitlerinden hareket edilerek, Porter'ın Rekabetçi Üstünler Teorisinin yeni bir dış ticaret teorisi olarak irdelenmesi amaçlanmakta ve bu bağlamda literatür taraması yöntemi tercih edilmektedir.

Çalışmada incelenecek klasik iktisat teorileri Porter (1998)'in çalışmasında eleştiriler yönelttiği teoriler kapsamında seçilmişlerdir (Mutlak Üstünlükler Teorisi¹, Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi, Faktör Donatımı Teorisi). Porter, rekabetçi üstünlükler teorisini oluştururken, yeni dış ticaret teorilerinden olan teknoloji açığı teorisi, ürün dönemleri teorisi ve ölçek ekonomileri teorisinden hareket etmektedir. Bu nedenle yeni dış ticaret teorileri başlığı altında, söz konusu üç teori ele alınmıştır. Bunun arkasından, Porter'ın söz konusu teorilere ilişkin eleştirileri ve kendi teorisinin oluşumuna yer verilmiştir. Son olarak ise farklı ekonomi bilimcilerin bu teoriye ilişkin tespitlerine yer verilmiştir.

2. KLASİK DIŞ TİCARET TEORİLERİ

Dış ticaret teorilerini, ülkeler arasındaki ticaretin nedenlerine getirdiklerini açıklamaları bakımından klasik ve yeni dış ticaret teorileri olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bu teorilerin, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticaretin (endüstriler arası ticaret) açıklanmasında makul yaklaşımlar getirdikleri söylenebilir.

2.1. Mutlak Üstünlükler Teorisi

Ekonomik büyümeyi işbölümüne dayandıran Adam Smith, ülkeler arasında gerçekleştirilen dış ticareti de bu noktadan hareketle şu şekilde açıklamaktadır:

Terzi kendi ayakkabılarını yapmaya kalkmaz, onları kunduracıdan alır. Kunduracı kendi elbiselerini dikmeye girişmez, fakat bir terziye diktirir. Çiftçi bunların her ikisini de yapmaya kalkmaz fakat bunları zanaatçılara yaptırır. Hepsi, tüm çalışma güçlerini komşularından daha

¹ Porter, mutlak üstünlükler teorisine yönelik eleştiri yapmamasına karşın, bu teorisinin karşılaştırmalı üstünlükler teorisine öncülük etmesi bakımından açıklanması uygun bulunmaktadır.

avantajlı bir şekilde kullanmayı çıkarlarına uygun bulurlar ve tim diğer ihtiyaçlarını ürünlerinin bir kısmıyla veya bununla aynı şey olan bu bir kısım ürünlerinin fiyatıyla satın alma yoluna giderler.

Her aile için öngörülebilir olan bu tutum büyük bir krallık için akılsızlık olarak nitelenemez. Eğer yabancı bir ülke bize, kendi yapabileceğimizden daha ucuz olan mallar temin edebilirse, bunu avantajlı olduğumuz bir sanayimizin ürününün bir kısmı karşılığında onlardan satın almamız daha uygundur. (Smith, 1776: 352, 353).

Smith'e göre, ülkeler rekabet üstünlüğüne sahip oldukları alanlarda üretim yapıp uzmanlaşacaklardır. Dış ticaretin pazarı genişletici etkisiyle birlikte, kaynaklarını üretimde en verimli alanlarda kullanan ülkeler arasında bir işbölümü ortaya çıkacaktır. Böylelikle her ülkenin işbölümüne bağlı olarak belirli malları daha ucuzla üretmesi mümkün olacaktır. Bu süreçte tüketicilerin hem daha ucuz hem daha kaliteli malları satın alması olanaklı hale geleceğinden, dünya refahına katkı sağlanmış olacaktır (Kumbaracıbaşı, 1973: 18; Erkök Yılmaz, 1992: 22).

Smith, ülkeler arasında yapılan ticaretin, piyasaları genişletici etki yapacağını belirtmektedir. Buna imkân sağlayan durum ise iş bölümünün ve emek verimliliğinin artmasıdır. Smith ayrıca, bir ülkenin içsel unsurları olan iş bölümü ile verimlilik arasındaki ilişkinin sonucunda teknolojik ilerlemenin oluşacağını ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında teknolojik bilgi, sermaye yoğun malların ticareti kanalıyla bir ülkeden başka bir ülkeye transfer edilebilmektedir. Ülkeler arasındaki böylesine bir ticareten fayda sağlanabilmesi bakımından, her iki ülkenin de gelişmiş olması gerekmektedir. Zira iş bölümünün tam olarak gelişmemiş olduğu ülkelerin, dış ticaret yoluyla satın aldıkları sermaye yoğun mallardan yola çıkarak, teknoloji geliştirmeleri mümkün değildir (Elmslie, 1994: 262).

Üretim faktörlerinin miktarlarının ve verimliliklerinin dışsal olarak belirlendiği varsayımına (Heckscher-Ohlin modelinde olduğu gibi) karşın Smith, üretim faktörlerinin arzının ve verimliliğinin uzun dönemdeki değişimini, bir ülkenin kalkınmasını sağlayan sermaye birikimi ve işbölümüne dayandırmaktadır (Myint, 1977: 232).

Mutlak Üstünlükler Teorisi gelişmiş ülkeler ile azgelişmiş ülkeler arasındaki dış ticaretin açıklanmasında yardımcı olabilecek bir niteliğe sahiptir. Fakat gelişmiş ülkelerin birçok malın üretiminde uzmanlaşmış olduğu düşünüldüğünde, bu teorinin gelişmiş ülkeler arasında gerçekleştirilen ticaretin açıklanmasında yetersiz olduğu söylenebilir.

2.2. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi

Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'ne göre dış ticaretin serbest olduğu bir süreçte, her ülke karşılaştırmalı olarak daha düşük bir reel maliyetle (daha az emek) üretmiş olduğu malın üretiminde uzmanlaşır. Üretiminde uzmanlaştığı bu malı ihraç eder. Karşılaştırmalı olarak reel maliyet dezavantajına (daha çok emek) sahip olduğu malı ise ithal eder (Aydınonat, 2007: 12).

Bu teori bir örnek ile şu şekilde açıklanabilir. İngiltere'nin bir yıllık sürede kendi iç talebini karşılamada, kumaş üretimi için gerekli olan işgücü 100 birim iken, şarap üretimi için gerekli olan işgücü 120 birimdir. Portekiz ise bir yıllık sürede kendi iç talebini karşılamada, kumaş üretimi için 90 birim işgücüne, şarap üretimi için ise 80 birim işgücüne gerek duymaktadır (Baiman, 2010:422). İngiltere'nin kendi içinde her iki mal açısından karşılaştırmalı

üstünlüklerine bakıldığında, daha az işgücüyle üretebildiği için kumaş üretimindeki üstünlüğü görülebilmektedir. Portekiz ise İngiltere'ye kıyasla her iki malın üretiminde daha az işgücü kullandığından, iki malın üretiminde de karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Her iki ülkenin şarap ve kumaş üretimi için gerek duydukları işgücü oranlarına bakıldığında $80/120 < 90/100$ şeklindeki ifade, Portekiz'in şarap üretiminde mukayeseli üstünlüğe sahip olduğunu (daha az emek miktarının kullanılması) ve şarap karşılığında kumaş alabileceğini göstermektedir (Maneschi, 2008: 1167-1168).

Ricardo'nun iki ülkeli iki mallı modelinde bir ülke her iki malın üretiminde üstünlüğe sahip olsa bile, karşılaştırmalı olarak en fazla üstünlüğe sahip olduğu malların üretiminde uzmanlaşır, daha az üstünlüğe sahip olduğu malları ise ithal etme yoluyla refah düzeyini yükseltebilir (Bayraktutan, 2003: 177).

2.3. Faktör Donatımı (Heckscher-Ohlin) Teorisi

İsveçli iktisatçılar Eli Heckscher ve Bertil Ohlin tarafından geliştirilen Faktör Donatımı Teorisi dış ticaretin açıklanmasında, ülkeler arasındaki göreceli faktör donanımları² ve faktör fiyatlarındaki farklılık üzerinde durmaktadır.

Bu teoride iki mallı, iki ülkeli ve iki ürünlü modelde mallar ölçüğe göre sabit getiriyle üretilmektedir, ulaştırma maliyetleri yoktur, üretim faktörleri üretimde sabit miktarlarda kullanılırlar, malların üretim fonksiyonları her ülkede aynıdır (Jones, 1956-1957: 1). Teoriye göre, bir ülke hangi üretim faktörüne bol miktarda ve ucuz fiyatta sahip ise, ülke bu faktörün kullanıldığı malların üretiminde uzmanlaşmalıdır. Uzmanlaşmış olduğu malı ihraç ederek, faktör miktarı ve fiyatı bakımından dezavantajlı olduğu malları ise ithal etmelidir (Aslan ve Terzi, 2006, 2).

Heckscher-Ohlin Teorisi, Smith'in ve Ricardo'nun teorilerinden iki noktada ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, Smith'in ve Ricardo'nun teorilerinden farklı bir şekilde, ikinci bir üretim faktörü olarak sermayeyi kullanmasıdır. İkinci olarak ise, bu teoride ülkelerin uluslararası ticaret koşullarında sahip oldukları üstünlükler, ülkelerin sahip oldukları farklı faktör donatımları çerçevesinde şekillenmektedir (Giri, 1998: 2).

Heckscher-Ohlin teoremi beraberinde, Ricardo ve Smith'in analizlerinde kullanmış oldukları emek değer teorisinden dolayı dikkate aldıkları "emek maliyet"inden ayrı olarak, sermayeyi de bir üretim faktörü olarak kullanmasından dolayı, "fırsat maliyeti" yaklaşımının ortaya konulması açısından önemlidir (Seyidoğlu, 2003: 24). Fırsat maliyeti yaklaşımına göre üretim maliyeti "bir birim mal üretmek için gerekli olan kaynakların toplamına eşittir" şeklinde tanımlanabilir (Seyidoğlu, 2003: 25). Smith ve Ricardo'nun modelinde sadece emek faktörü dikkate alındığından, modeldeki üretim olanakları eğrisi düz bir doğru şeklindedir (Giri, 1998: 2). Çünkü üretimde kullanılan sadece bir üretim faktörü vardır ve bu faktörün tüm birimleri birbirine eş değer niteliktedir (Seyidoğlu, 2003: 29). Heckscher-Ohlin modelinde ise artan fırsat maliyetinden³ dolayı, üretim olanakları eğrisi iç bükey şekil almaktadır (Giri, 1998: 2).

² Faktör donatımı kavramı, faktör fiyatlarıyla tanımlanır. Buna göre bir ülkenin çok sayıda sahip olduğu üretim faktörünün fiyatı, az sayıda sahip olduğu üretim faktörünün fiyatına göre daha düşüktür. Ülkelerdeki faktör fiyatları karşılaştırılarak, ülkelerin faktör donatımları hakkında bilgi edinilebilir (Seyidoğlu, 2003: 66).

³ Artan fırsat maliyeti her yeni faktörün aynı kalitede olmaması veya her malın üretiminde aynı sabit faktör kullanım oranının geçerli olmamasından kaynaklanmaktadır (Seyidoğlu, 2003: 31).

Faktör Donatımı Teorisi'nde, ülkenin sahip olduğu emek ve sermaye miktarının sayıca çokluğunun yanı sıra, malların üretiminde kullanılan faktör bileşimini ifade eden faktör yoğunluğu da önemli bir unsurdur. Çünkü ülkelerin faktör yoğunluğuna ve faktör donatımına uygun malları üretmeleri, ülkelere maliyet ve fiyat avantajı sağlayarak rekabetçi üstünlüklere ulaşabilmelerine imkân tanımaktadır (Atik, 2005: 29).

Faktör donatımı teorisine göre emek faktörüne bol miktarda sahip olan bir ülke, üretiminde emeğin kullanıldığı malların üretiminde uzmanlaşarak, ihracatını söz konusu mallar üzerinden yapmalıdır. Sermaye faktörüne bol miktarda sahip olan bir ülke ise, üretiminde sermayenin kullanıldığı malların üretiminde uzmanlaşıp, ihracatını bu mallar üzerinden yapmalıdır.

3. YENİ DIŞ TİCARET TEORİLERİ

Klasik dış ticaret teorileri birbirinden farklı üretim üstünlüklerine veya faktör donatımına sahip olan ülkeler arasındaki ticaretin açıklanmasında yeterli olabilirler. Ancak faktör donatımı bakımından benzer özelliklere sahip olan gelişmiş ülkeler arasındaki ticaretin (endüstri içi ticaret) açıklanmasında yetersiz kalmaktadırlar. Yeni dış ticaret teorileri ürün farklılaştırması ve ölçek ekonomileri gibi unsurları bir arada değerlendirerek, günümüzdeki dış ticaretin açıklanmasına katkıda bulunmaktadırlar (Karluk, 2002: 91, 93)

3.1. Teknoloji Açığı Teorisi

Teknoloji Açığı Teorisi'nin temel mantığı, bir malın üretiminde kullanılan teknik bilgi açısından ülkelerin kendi aralarında farklılık göstermeleridir (Kjeldsen-Kragh, 2002: 179). Bu teoriye göre, yeni bir mal veya üretim süreci bulan sanayileşmiş ülkeler, bu mal ve süreçlerin dünyadaki ilk üreticisi ve dolayısıyla ilk ihracatçısı olurlar. Fakat zaman içerisinde söz konusu mal ve süreçlerin diğer ülkeler tarafından taklit yoluyla üretilmesi mümkün olmaktadır (Seyidoğlu, 2003: 82).

Posner'e göre, ülkelerin rekabet güçlerinin analizinde belirleyici olan faktör, bazı ülkelerin teknolojik dönüşümler ve gelişmeleri sağlayabilmesi diğerlerinin ise bu dönüşümleri başaramamasından kaynaklanmaktadır. Teknolojik yeniliklerin ülkelere karşılaştırmalı bir maliyet avantajı sağlaması söz konusudur (Posner, 1961: 323).

3.2. Ürün Dönemleri Teorisi

Modelin varsayımlarından biri olarak, farklı gelişmiş ülkelerde yer alan firmalar, kendi aralarında önemli farklılıklara sahip değildirler. Bu firmaların genel olarak birbirlerine benzedikleri söylenebilir. Fakat söz konusu firmaların bilimsel prensipler açısından birbirlerine tam olarak benzedikleri söylenemez. Çünkü bilimsel prensipler bakımından bu firmalar arasında bir piyasa malının nasıl üretileceği konusunda bilgi farklılıkları söz konusudur (Vernon, 1966: 191-192).

İkinci varsayım ise ABD'deki üreticilerin emek faktörünün yerine sermayeyi kullanabilmeleri veya yüksek gelirli bireylerin taleplerini karşılayabilmeleri, ABD'li üreticilerin diğer ülkelerdeki üreticilere kıyasla, ürün geliştirmeye daha fazla harcama yapmalarının bir nedenidir (Vernon, 1966:193).

Ürün Dönemleri Teorisi'nin üzerinde durduğu araştırma sahası; yeni ürünlerin üretilmesi,

yeni ürünlerin pazarlanması, yurtiçi üretimin dinamizm kazanması, yeni ürünün ihracatı, doğrudan yabancı yatırım ve yurtdışında üretimin gerçekleştirilmesidir (Grosse ve Behrman, 1992: 114).

Vernon, çok uluslu şirketlerin faaliyetlerini incelerken, ürün dönemleri teorisinden hareket etmektedir. Teoriye göre firmalar dış ticaret planlamasında ülkedeki doğal kaynakların ve beşeri kaynakların yanı sıra yeni ürünler geliştirebilmeleri ve teknolojilerini yenileyebilmelerinin etkili olduğunu belirtmektedir. Ürün dönemleri teorisine göre, firma yeni bir ürün ürettiğinde, üretimini kurulmuş olduğu yerel bölgede yapmaktadır. Çünkü yereldeki tedarikçiler ve tüketicilerle daha yakın temas kurabilmektedir. Bu durum firma açısından üretimdeki ve tüketimdeki belirsizlikleri ortadan kaldırmaktadır.

ABD'deki bir firma ile gelişmiş başka bir ülkede yer alan başka bir firmanın üretimdeki rekabetleri ölçek ekonomilerindeki ve işgücü maliyetlerindeki farklılıklar tarafından şekillenmektedir. Finansal olarak güçlü yapıya sahip olan uluslararası firmalar açısından üretimlerini nerede yapacakları konusunda ölçek büyüklüğü bir sorun niteliği taşımamaktadır. Bu firmalar bakımından önemli olan işgücü maliyetleridir. Taşıma maliyetlerini karşılayacak derecede işgücü maliyetlerinin farklılık göstermesi halinde ABD'deki firmalar üretimlerini, işgücü maliyeti düşük ülkelerde gerçekleştirerek, buradan ABD'ye ihracat yapacaklardır (Vernon, 1966: 198, 200; Ünsal, 2005: 216). Firmanın bu stratejisinin temelinde yatan mantık; firmanın teknolojik ve yönetim avantajlarını koruyarak, ürünün diğer ülkelerdeki firmalarda üretiminin önüne geçilmesidir (Buckley, 2009: 314-315).

Wells (1968: 4)'e göre, ABD'deki firmaların ihracatçı konumunu daha uzun periyotta koruyabilmeleri, ABD'deki tüketicilerin üretilen mala olan "benzersiz taleplerine" bağlıdır. Nihai olarak bu teoriye göre, ürünler belirli ticari dönemler içerisinde yol almaktadırlar. ABD'nin başlangıçta ihracatçı olduğu bir üründe, ihracat yaptığı pazarları zamanla kaybetmesi ve son olarak da ihracatçısı olduğu ürünü ithal etmesi söz konusudur.

3.3. Ölçek Ekonomileri Teorisi

Ölçek ekonomileri teorisine göre bir ülkede geniş pazara sahip olan ürünlerin üretilmesi ve bu ürünlerin üretiminde uzmanlaşılması, beraberinde ticaret hacminin de artmasına neden olmaktadır. Talebin fazla olduğu malların üretilmesi sonucu meydana gelen çıktı artışı, artan verimlere yol açarak, ortalama üretim maliyetlerini düşürecek ve ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmasını sağlayacaktır (Clark, 2012: 966).

Ölçek ekonomileri teorisinde firmaların üretim kapasitelerinin artması talep temelinde olduğundan, ülkeler arasında gerçekleşen dış ticaret bir ülkedeki yerleşik firmanın, diğer ülkelerdeki talebe ulaşmasını ve firma açısından tüketici sayısının artmasına neden olmaktadır. Bu süreçte firmalar az sayıda birkaç çeşit malın üretiminde uzmanlaşarak ölçek ekonomilerinden faydalanabilmektedirler (Seyidoğlu, 2003: 88).

Ölçek Ekonomileri Teorisi'ne göre bir ülkenin rekabetçi avantajlar elde edebilmesi, firmaların veya endüstrilerin üretim hacminin genişleyerek, firmanın ortalama maliyetlerinin düşmesine bağlıdır. Bunun yanı sıra üretimde uzmanlaşma, teknolojik gelişmeler ve talep düzeyinin genişlemesi firmaların üretimlerinde artan getirilerin oluşmasını sağlamaktadır.

Ölçek ekonomileri firmaya piyasalarda tek başına fiyat belirleyicisi olma imkânı sağlayarak, firmayı monopolcü konuma getirebilir. Veya ölçek ekonomisinden yararlanan ve benzer mali üreten az sayıdaki firmanın üretim yaptığı bir piyasada, firma oligopolcü konuma da gelebilir.

4. DIŞTİCARETİN AÇIKLANMASINDA YENİ BİR YAKLAŞIM: REKABETÇİ ÜSTÜNLÜKLER TEORİSİ

Porter ülkelerin uluslararası rekabetçiliklerinin nasıl oluştuğu ve dış ticaretin nasıl şekillendiği problemi ortaya konulmasında ülkelerin verimliliklerini ön plana çıktığını belirtmektedir. Ülkelerin verimliliklerinin şekillendiği iktisadi birimler olarak endüstriler üzerinde durmaktadır. Bu çerçevede Porter, "Ulusların Rekabetçi Avantajları" adlı çalışmasında yeni bir teori ortaya koyarak, uluslararası rekabetçiliğin ve dış ticaretin nasıl şekillenebileceğini açıklamaktadır.

4.1. Porter'ın Klasik ve Yeni Dış Ticaret Teorilerine Getirdiği Eleştiriler

Porter, ülkelerin rekabetçilikleri üzerinden şekillenen uluslararası ticareti açıklamaya çalışan dış ticaret teorilerini, belirli noktalarda eleştirmektedir. Bu kısımda Porter'ın dış ticaret teorileri açısından tespit etmiş olduğu sorulara ve kendisinin bu sorulara ilişkin yaklaşımına yer verilmektedir.

Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nin varsayımlarına göre; ölçek ekonomileri yoktur, ülkelerin teknolojileri birbirlerine benzerdir, ürünler homojendir, ülkelerin üretim faktörleri sabittir, üretim faktörleri bir ülkeden diğer bir ülkeye hareket edememektedir (Porter, 1998: 12). Fakat günümüz dünyasında birçok ürün birbirinden farklı niteliklere sahiptir ve tüketici talepleri ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir. Teknoloji sürekli olarak değişmekte ve farklı coğrafyalara yayılmaktadır (Porter, 1998: 13). Sermaye, emek ve teknoloji ülkeler arasında serbestçe hareket edebilmektedirler. Bu hareketlilikte etkili olan unsur ise üretim faktörlerinin fiyatlarındaki farklılıktır (Salvatore, 2001: 399).

Ricardo'nun teorisinde yer alan emek değer teorisine göre bir malın değerini veya fiyatını belirleyen etken, o malın üretiminde kullanılan emek miktarıdır. Fakat dış ticaretin nedenlerinin ortaya konulmasına daha gerçekçi açıdan bakıldığında, emek faktörünün yanı sıra toprak ve sermaye gibi diğer üretim faktörlerinin de dikkate alınması gerekmektedir (Krugman ve Obstfeld, 1994: 64). Ayrıca Ricardo açısından bakıldığında, emek ülkeler açısından homojen bir niteliğe sahiptir, tek üretim faktörüdür ve malların üretiminde sabit miktarlarda kullanılır. Fakat günümüz dünyasında emek tek üretim faktörü olmadığı gibi ülkeler açısından da homojenlik arz etmez (Salvatore, 2001: 41). Teori bu yönleriyle günümüzdeki dış ticaretin açıklanmasında yetersiz kalmaktadır.

Faktör Donatımı Teorisi'ne göre bir malın faktör yoğunluğu her ülkede aynıdır⁴, bir malın üretim teknolojisi her ülkede aynıdır ve üretim faktörleri ülkeler arasında yer değiştirmemektedir (Salvatore, 2001: 172, 173). Fakat Porter'a göre, günümüzde hammaddeler, ekipmanlar ve birçok hizmet küresel düzeyde erişilebilir hale gelmiştir. Ulaştırma teknolojisinde yaşanan teknolojik gelişmeler, üretim faktörlerinin ülkeler arasındaki dolaşımını kolaylaştırmıştır (Porter, 1998: 14). Günümüzde ülkeler arasındaki ticaretin açıklanmasında, ülkenin sahip olduğu "faktör

⁴ Bir malın faktör yoğunluğunun her ülkede aynı olması durumunda, örneğin x malının üretiminde emek faktörü yoğun olarak kullanılıyor ise diğer ülkelerde de x malının üretiminde emek faktörü yoğun olarak kullanılacaktır.

avantajı”nın kullanılması tatmin edici olamamaktadır (Porter, 1998: 16).

Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi ve Faktör Donatımı Teorisi ölçeğe göre sabit getiri varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayımına göre girdilerin iki kat artırılması, çıktılarında iki kat artırılması anlamına gelmektedir (Chacholiades, 1990: 102). Ancak günümüzde ölçeğe göre artan getiriler veya üretimde azalan maliyetler olarak nitelendirilen ekonomik etken ülkelerin dış ticaretlerinin açıklanmasında ön plana çıkmaktadır (Walter, 1997: 142).

Yeni dış ticaret teorilerinden biri olan Teknoloji Açıkları Teorisine göre sanayileşmiş ülkeler arasındaki ticaret yeni ürün ve üretim yöntemlerinin geliştirilmesine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Yenilikçi firma veya ülke böylelikle belirli bir süre monopol hale gelmektedir. Fakat diğer ülkelerin söz konusu yenilikleri elde etmeleri ve düşük emek maliyetleriyle bunları üretmeleriyle birlikte yenilikçi firma veya ülkenin piyasadan çekilmesi gerçekleşebilmektedir (Salvatore, 2001: 185).

Porter, Teknoloji Açıkları Teorisi'ne bakıldığında, bazı önemli soruların cevaplarının verilmediğini belirtmektedir. Verimlilik farklılıkları veya teknoloji açıkları neden oluşmaktadır? Hangi ülkelerin firmaları bu avantajlara sahiptirler? Teknoloji açıkları teorisinin aksine, nasıl bazı ülkelerdeki bazı firmalar çok uzun yıllardır bu avantajlara (yeni teknoloji) sahip olabilmektedirler? (Porter, 1998: 17).

Porter'ın belirttiği gibi, ülkelerin dış ticarete başarılı olmaları üzerine ortaya konulan bir diğer teori ise Raymond Vernon'un “Ürün Dönemleri Teorisi'dir”. Vernon, ABD'nin neden birçok üstün malda lider konumda olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Teoriye göre, ABD'deki ortalama gelirin diğer ülkelere kıyasla oldukça yüksek oluşu yeni ürünlere yönelik talebin oluşmasını sağlayacaktır. Bunun yanı sıra yüksek işgücü maliyetleri, üretimde emek faktörünün az kullanıldığı yatırım mallarının üretilmesini teşvik etmektedir (Vernon, 1966: 192, 193). Söz konusu yeni ürünlerin standart hale gelmesiyle birlikte, bunların emek maliyetinin düşük olduğu gelişmekte olan ülkelerde üretimi daha rasyonel hale gelmektedir. Sonrasında ise bu ülkeler ihracatçı konuma gelmektedirler (Vernon, 1966: 203, 207).

Porter'a göre, Ürün Dönemleri Teorisi dinamik bir yapıya sahip olmasına ve yurt içi talebin inovasyonu desteklediğini göstermesine rağmen bazı soruları da yanıtsız bırakmaktadır. En genel soru şudur; neden bazı ülkelerdeki firmaların bazı yeni endüstrilerde lider konumda olduklarıdır (Porter, 1998: 17). Diğer sorular ise şunlardır: Yurt içi talebin düşük olduğu ülkelerin, nasıl dünyanın önde gelen üreticileri olabildikleri? Vernon'un teorisinde belirtilen, sahip olunan avantajların kaybedilmesi durumunun birçok endüstri için neden geçerli olmadığı? Bazı ülkelerin firmalarının endüstrideki avantajlarını sürdürebilirken, diğer ülkelerdeki firmaların bunu neden yapamadıkları? (Porter, 1998: 17).

Ölçek Ekonomileri Teorisi'ne göre, ölçek ekonomileri ülkeye maliyet avantajları sağlamaktadır. Faktör avantajına sahip olmayan bir ülke, sahip olduğu ölçek ekonomileri sayesinde, diğer ülkeler ile ticaret yapabilecektir (Porter, 1998: 16). Ölçek Ekonomileri Teorisi, birçok endüstride görülen rekabetçi avantajların açıklanmasında belirli oranda katkıda bulunmaktadır. Fakat hangi ülke firmalarının ve hangi endüstrilerin ölçek ekonomilerinden yararlanabildikleri konusunda, Ölçek Ekonomileri Teorisi yetersiz kalmaktadır (Porter, 1998: 16).

Grant'a göre, Porter'ın geliştirdiği teoride yurtiçindeki talep ile ülkenin rekabetçi üstünlükleri arasında ilişki kurması, Ölçek Ekonomileri Teorisine yeni bir yaklaşım getirmektedir. Klasik ve yeni dış ticaret teorileri yurtiçindeki piyasa yapısına sadece, piyasanın büyüklüğü ve yeni ürünlerin ilk üretim yerleri olmaları gibi belirli açılardan yaklaşmaktadırlar. Fakat Porter'ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisinde, uluslararası rekabetçiliğin belirlenmesi bakımından piyasa talebi oldukça önemli bir konumdadır. Çünkü yurtiçindeki talebin artış oranı, talebin niteliği ve iç piyasanın yeni ürüne doyması gibi faktörler, bir ülkenin uluslararası rekabetçiliği üzerinde etkili olmaktadır (Grant, 1991: 540).

Porter'a göre, küresel rekabet ortamında firmalar, dünyanın farklı coğrafyalarına dönük üretim yaparak ölçek ekonomilerinden yararlanabilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında, ülke içerisindeki talebin büyük olmasının ölçek ekonomisi açısından avantaj sağladığı varsayımının genel kabul görmesi mümkün değildir. Çünkü İsviçre maden ekipmanları, İsveç tekstil makineleri ve Almanya kimyasal ürünlerde ölçek ekonomilerine sahiptirler, fakat bu ülkelerde söz konusu sektörler için büyük bir iç talep yoktur. Japonya örneğine bakıldığında ölçek-yoğun endüstrilerde birçok firmanın rekabet içinde olduğu görülmektedir. Dokuz tane Japon otomobil firması kendi iç piyasalarındaki talebin karşılanmasına dönük üretim yaparak ölçek ekonomilerine ulaşamazlar (Porter, 1998: 16).

Grant'ın belirttiği gibi, klasik ve yeni dış ticaret teorilerinde hükümetlerin temel politika hedeflerinde ekonomik büyümenin sağlanması ve ülkedeki yaşam standartlarının yükseltilmesi bulunmaktadır. Fakat Porter'ın rekabetçi üstünlükler teorisinde hükümet politikalarının temel hedefi ülkedeki sermaye ve işgücü gibi üretim faktörlerinin, verimliliğin yüksek olduğu alanlarda kullanılmasının sağlanmasıdır. Ekonomideki verimlilik artışının sağlanması için ekonominin sürekli olarak kendini yenilemesi gerekmektedir. Bunun için ise mevcut endüstrilerin inovasyona yönelmeleri ve yeni endüstri alanlarında başarılı bir şekilde rekabet etmeleri gerekmektedir. Hükümetin endüstrilere yönelik politika uygulayarak, ulusal rekabetçiliğin geliştirilmesi çerçevesinde eğitime ve altyapıya yatırım yapması, mali düzenlemeler yaparak özel yatırımı teşvik etmesi, bilginin üretilmesini ve yayılmasını sağlayıcı düzenlemeler yapması mümkündür (Grant, 1991: 543).

4.2. Rekabetçi Üstünlükler Teorisinin Tasarımı

Porter, ortaya koyduğu teorisinde temelde şu problemi çözmeye çalışmaktadır; bazı ülkelerdeki firmaların verimliliği artırıcı avantajları nasıl sağlayabildiklerini, diğer bazı ülkelerdeki firmaların ise söz konusu avantajları nasıl elde edemedikleridir (Porter, 1998: 20).

Porter, birçok dış ticaret teorisinin, dış ticaretin nedenlerini açıklarken maliyet, kalite ve farklılaştırılmış ürünler üzerinden açıklamalarda bulunduğunu belirtmektedir. Yeni teori ise dış ticaretin oluşumuna; endüstrilerin kendi içinde sınıflara ayrıldığı, farklılaştırılmış ürünler, teknolojik farklılıklar ve ölçek ekonomileri temelinde oluşacak rekabetçilik çerçevesinde bir yaklaşım getirmelidir. Bu bakımdan yeni teori; bazı ülkelerdeki firmaların verimliliği artırıcı bu avantajları nasıl sağlayabildiklerini, diğer bazı ülkelerdeki firmaların ise söz konusu avantajları nasıl elde edemediklerini ortaya koymalıdır (Porter, 1998: 20).

Porter, ülkelerin belirli endüstrilerde rekabetçi avantajları nasıl elde ettiklerini tespit etmek amacıyla, on ülkede (Danimarka, Almanya, İtalya, Singapur, İsveç, İsviçre, Japonya, G. Kore,

İngiltere, ABD) dört yıl süren bir araştırma yapmıştır (Kibritçioğlu, 1998: 7). Bu ülkelerden ABD, Japonya ve Almanya dünyanın önde gelen sanayileşmiş ülkeleridir. Seçilmiş olan diğer ülkeler ise hükümetlerin endüstrilere yönelik politikaları, sosyal, coğrafik ve bölgesel yapıları itibarıyla birbirlerinden oldukça farklı nitelikler sergilemektedirler. Asya ülkeleri sanayileşme hamleleri nedeniyle dikkat çektikleri için çalışmaya dâhil edilmişlerdir. Avrupa ülkelerinden İsveç ve İsviçre uluslararası ticarete önemli bir yere sahip olduklarından çalışmada kullanılmışlardır. Porter'ın çalışmasının 10 ülke ile sınırlandırılmasının nedeni, zaman ve kaynak kısıtlarından kaynaklanmaktadır. Söz konusu ülkeler, 1985 yılı itibarıyla dünyadaki toplam ihracatın %50'sini gerçekleştirmektedirler. Bu ülkeler aynı zamanda birçok endüstride rekabetçi üstünlükleri de ellerinde bulundurmaktadırlar (Porter, 1998: 21).

Her ülkede gerçekleştirilen araştırma iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda her ülkedeki, uluslararası alanda rekabetçi endüstrinin tespit edilmesine çalışılmıştır. İkinci kısımda ise tespit edilen rekabetçi endüstrilerin tarihsel geçmişlerine bakılarak, rekabetçi avantajları nasıl sağladıkları veya bu avantajları nasıl kaybettikleri ön plana çıkarılmıştır.

Analizlerde kullanılan temel birim endüstri veya endüstri segmenti olarak belirlenmiştir. Rekabetçi endüstrilerin belirlenmesi çerçevesinde istatistiksel verilerden, yayınlamış kaynaklardan ve alan mülakatlarından yararlanılmıştır. Çalışmada ekonomideki tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri olarak tüm sektörler üzerinde durulmuştur (Porter, 1998: 24).

Bir ülkedeki endüstrinin uluslararası başarısının ölçüsü olarak, o endüstrinin dünya çapındaki benzer en iyi endüstrilere kıyasla sahip olduğu rekabetçi avantajları kullanılmıştır. Böyle bir ölçü yönteminin kullanılmasındaki sebep ise, korumacılığın, sübvansiyonların, farklı hesaplama yöntemlerinin ve komşu ülkelerle gerçekleştirilen sınır ticaretinin ülkedeki endüstrilerin rekabetçi avantajlarının ölçümünde yanıltıcı sonuçlar vermesidir (Porter, 1998: 25).

Porter, yabancı yatırımın ve ticaretin birlikte uluslararası rekabet üzerinde etkili olduğunu belirtmektedir. Porter, çalışmasında uluslararası rekabetçiliğin ölçülmesinde ülkenin diğer ülkelere gerçekleştirmiş olduğu önemli ve süreklilik arz eden ihracatını ve/veya ev sahibi ülkenin sahip oldukları yetenekler veya koşullar nedeniyle bu ülkeye yapılan önemli yabancı yatırım değişkenlerini kullanmıştır (Porter, 1998: 25).

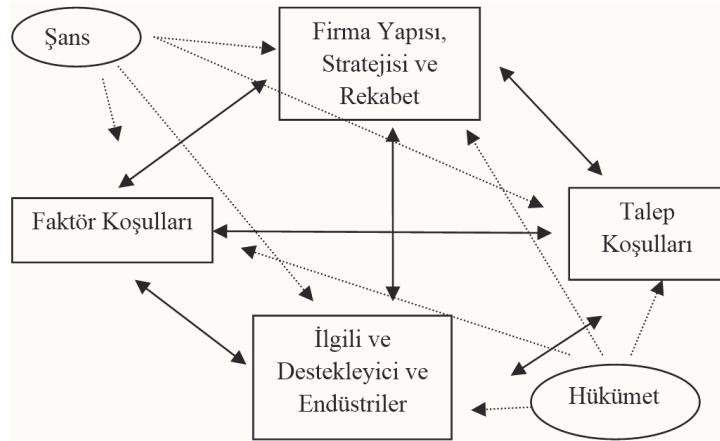
Çalışmada bir firmanın kendi ülkesinde faaliyette bulunması; firmanın sahipliğinin yerel halka ait olması, yerel bir firma olması veya firmanın yabancı firmalar veya yatırımcılar tarafından yönetilmemesi ile ilişkilendirilmiştir. Şayet ülkedeki endüstrinin üretim sürecinde yabancı firmaların tedarikçiliği veya desteği yüksek ise, ülkenin söz konusu endüstride tam olarak rekabetçi olmadığı ortaya çıkmaktadır (Porter, 1998: 25).

4.3. Rekabetçi Üstünlük Teorisinin Bulgusu: Elmas Modeli

Porter yapmış olduğu çalışmaların sonucunda rekabetçi avantajların oluşturulması ve sürdürülebilmesi bakımından yerel niteliklerin ön plana çıktığını belirtmektedir. Ülkelerin kendi aralarında ekonomik yapıları, kültürleri, kurumsal yapıları ve tarihsel geçmişleri açısından farklılıklar göstermeleri, ülkelerin rekabetçilikleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenden ötürü, rekabetin küreselleştiği bir dünyada ülke faktörünün önemsizleştiği görüşünün aksine,

ülkenin kendine özgü değerleri ve nihai olarak ise ülke faktörü önem arz etmektedir (Porter, 1998: 19). Bu çerçevede Porter, farklı ülkelerde bulunan ve uluslararası alanda rekabetçi olan endüstrilere üstünlük kazandıran unsurları "Elmas Modeli" olarak adlandırdığı modelde ortaya koymuştur.

Porter'ın ortaya koymuş olduğu Elmas Modeline göre belirli bir bölgenin rekabetçi üstünlüklerini belirleyen ve birbirleriyle ilişkili olan dört unsur vardır. Şekil 1'de gösterilen bu unsurlar; (1) faktör koşulları; (2) talep koşulları; (3) ilgili ve destekleyici endüstriler; (4) firma yapısı, stratejisi ve rekabettir. Şans ve hükümet faktörleri ise bu dört faktörü etkilemektedir. Fakat tek başlarına belirleyici özellikleri yoktur (Neven ve Cornelia, 2001: 4)

Şekil 1. Ulusal Rekabetçiliğin Belirleyicileri (Elmas Modeli)(Porter, 1998: 72)

Faktör koşulları: Faktör koşulları temel ve gelişmiş olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Temel faktörler vasıfsız işgücü, hammadde ve doğal kaynaklar gibi üretimde yeni yatırım gerektirmeyecek unsurları içermektedir. Gelişmiş faktörler ise yeni yatırımlarla ve inovasyon yoluyla güçlendirilmesi gereken unsurları kapsamaktadır (Smit, 2010: 115). Günümüz dünyasında bir ülkenin rekabetçiliğini gösteren yüksek verimliliğe ve ücret getirisine sahip olan endüstrilere avantaj sağlayan faktörler, nitelikli işgücü ve bilimsel altyapı gibi koşulları sağlayan gelişmiş faktör koşullarıdır (Gökmenoğlu vd., 2012: 12)

Talep koşulları: Porter'a göre bir ülkedeki talep koşulları ne kadar çok nitelikli mal ve hizmet talep etme eğiliminde ise firmaların söz konusu istekleri karşılamaları için kendilerini geliştirmeleri gerekliliği oluşacaktır. Böylelikle firmaların performanslarının artması ve ürettikleri malların kalite yönünden gelişmesi mümkün olacaktır (Hansen, 2011: 120). Ülkedeki talep koşullarının inovatif ve kaliteli mallara yönelik olması, firmaların dolayısıyla da ülkelerin rekabetçi üstünlüklerine katkıda bulunacaktır.

İlgili ve destekleyici endüstriler: İlgili endüstriler, firmaların rekabetçilik içerisinde ve değer zinciri çerçevesinde bir arada bulunmaları ve bir malın üretim sürecinin belirli aşamalarında yer almalarıyla şekillenmektedir. Üretim faaliyetlerinin paylaşımı kapsamında; teknolojinin geliştirilmesinde, üretimin yapılmasında, dağıtımın gerçekleştirilmesinde, pazarlamada ve satış sonrası hizmetlerde farklı firmaların faaliyetlerde bulunmaları söz konusudur (Porter, 1998: 105). Ülkedeki herhangi bir endüstrinin, ara malı üreticisinin (tedarikçi) çok sayıda olması

ve bunların rekabet içerisinde olmaları, söz konusu malları kullanan firmalara etkin üretim koşullarında girdi sağlayacaktır (Erkekoğlu, 2008: 29). Destekleyici endüstriler bakımından rekabetçi avantajlara bakıldığında, bir firmanın maliyeti yüksek olan girdileri hızlı ve öncelikli olarak kendi ülkesindeki destekleyici endüstriden temin edilmesi bir avantaj olarak gösterilebilir (Porter, 1998: 101).

Firma yapısı, stratejisi ve rekabet: Firmaların izledikleri stratejiler ve firma yapıları kendi ülkelerindeki çevresel faktörlere güçlü bir şekilde bağlıdır. Farklı ülkelerdeki endüstrilerin birbirlerinden oldukça farklı nitelikler gösterdiği söylenebilir. Söz konusu bu farklılıkların ise firmaların rekabetçiliklerinde bir üstünlük unsuru olduğu söylenebilir (Smit, 2010: 117). Porter, rekabetçilik açısından bir ülkedeki firmaların kendi aralarındaki rekabeti ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında rekabetçilik, firmaları maliyet üzerinden rekabet etmek yerine kalitenin ve inovasyonun geliştirilmesi üzerinden rekabet etmeye yönlendirmektedir (Smit, 2010: 117).

Porter, Elmas Modelinde belirtmiş olduğu bu dört faktöre ek olarak şans ve hükümet faktörlerini de modele dahil etmiştir. Şans faktörü, dışsal olarak gerçekleşen olayların (savaş veya doğal afet gibi) firmaların veya endüstrilerin rekabetçilik koşullarını dönüşüme uğratabilmesini ifade etmektedir. Bu dönüşüm mevcut rekabetçi avantajların ortadan kalkmasına veya firmaların yeni koşullara uyum sağlayarak avantajların farklı alanlarda elde edilmesine yol açabilmektedir (Porter, 1998:124). Hükümet faktöründe ise hükümetin sübvansiyonlar, sermaye piyasası düzenlemeleri, eğitim politikaları gibi uygulamalarla Elmas faktörlerini etkilemesi üzerinde durulmaktadır. Porter'a göre, hükümet faktörü ulusal rekabetçilik açısından önemli olmasına karşın, rekabetçilik üzerindeki etkisi kısmidir. Ulusal rekabetçiliğin tahsis edilmesinde sadece hükümet politikalarının uygulanması, tek başına yeterli değildir ve başarılı olma ihtimali zayıftır (Porter, 1998: 127, 128).

5. REKABETÇİ ÜSTÜNLÜKLER TEORİSİNE LİTERATÜRDEN BAKIŞ

Kibritçioğlu, Rekabetçi Üstünlükler Teorisi'nin ve Elmas Modeli'nin rekabet gücünün belirleyicileri açısından gerçekçi bir çerçeve sağladığını ve teorinin bu haliyle çok uluslu şirketlerin rekabetçiliklerinin analiz edilmesinde geniş bir perspektif kazandırdığını belirtmektedir (Kibritçioğlu, 1998: 10).

Smit, dış ticaret teorilerinin ülkelerin kendi aralarında yapmış oldukları ticaretten nasıl kazançlı çıktıklarının açıklaması bakımından, dış ticarete pozitif toplamlı bir oyun perspektifinden yaklaştıklarını belirtmektedir. Buna göre bir ülkenin rakip ülkeye karşı mutlak veya rekabetçi bir üstünlüğü yoktur. Fakat Rekabetçi Üstünlükler Teorisi, temelde firmaların rekabetçiliklerine dayandığından ve firmaların rakipleri karşısında rekabetçi olarak üstün olmaları gerektiğinden Porter'ın teorisi sıfır toplamlı bir oyun niteliği taşımaktadır (Smit, 2010: 124). Bu yönüyle teoride dış ticaretten kazançlı çıkan sadece bir ülke var denilebilir.

Ketels, geleneksel ekonomi modellerinde piyasa güçlerinin firmaları daha verimli üretim yapacakları bir sürece sokacağını belirtmektedir. Fakat bu süreç oldukça uzun zaman alabilir ve sonuçta istenilen verimlilikte elde edilemeyebilir. Porter, böylesine bir sürecin hızlanmasını ve istenilen en iyi sonuca ulaşılmasını mümkün kılacak şekilde, piyasa güçlerine hangi yönlerden müdahale edilmesi gerektiğini modellemektedir (Ketels, 2006: 134).

O'Shaughnessy, Porter'in Elmas Modelinde belirtmiş olduğu politika faktörünün rekabetçi üstünlükler bakımından net bir rolünün olmadığını söylemektedir. Zira politika yapıcılarının her kesimden insanın isteklerinin karşılanması gibi bir baskı dinamiğiyle karşılaşmaları söz konusudur. Bu nedenle hükümet politikaları her zaman rekabetçi üstünlüklerin sağlanmasına dönük olarak uygulanamaz (O'Shaughnessy, 1997: 77).

Dunning, Elmas Modelinin eksik yönü olarak küreselleşme faktörünü dikkate almaması olarak değerlendirmektedir. Dunning'in bu yöndeki temel sorusu "Ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesi bir ülkenin rekabetçi üstünlüklerini nasıl etkileyebilecektir?". Bir ülkedeki firmanın kendi stratejilerini belirlerken diğer bir ülkedeki firmanın stratejisinden etkilenmesi mümkündür. Bu durum ülkeler açısından da benzerdir her ülke karşılıklı olarak birbirlerinin stratejisinden etkilenmektedirler (Dunning, 1993: 8,10). Dunning, Porter'in teorisinin küresel etkileşimleri kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Rugman ve Verbeke, Porter'in Elmas Modelinin analitik sorunlar içerdiğini ifade etmektedirler. Bunun nedenini ise Dunning'in ortaya koymuş olduğu yaklaşıma dayandırırılar. Söz konusu yaklaşıma göre küresel firmaların rekabetçi olabilmelerinde ulusal ve uluslararası etkenlerin kendi aralarındaki etkileşimleri oldukça önemlidir. Bu yaklaşımdan yola çıkarak, Porter'in modeline çok uluslu firmaları dahil eden bir model geliştirmişlerdir ve bu modelin uygulanabilirliği açısından SWOT analizi tasarlamışlardır (Rugman ve Verbeke, 283, 286, 289).

Öz, Porter'in Elmas Modeli'nin uygulandığı çalışmalarda modelin test edilmesine çok rastlanılmadığını belirtmektedir. Bunun nedeni olarak ise Porter'in önerdiği model açısından belirli bir testin geliştirilmesinin güç olmasını göstermektedir (Öz, : 511). Böyle bir testin geliştirilmemiş olması ise matematiksel modellerin rekabetçi üstünlüklerin açıklanmasındaki karmaşık yapıyı yeterince yansıtamamasına dayandırılabilir (Ketels, 2006: 133).

Grant, Rekabetçi Üstünlükler Teorisi'nin analiz edilmesinde firma, endüstri ve ülke düzeyinde uygulanabilirliğin söz konusu olduğunu belirtmektedir. Teorinin uygulanmasında niceliksel unsurlardan çok niteliksel özellikler ön plana çıkmaktadır. Ayrıca uygulamaların geçerliliğinin test edilmesi de mümkün görünmemektedir. Teori genel olarak firmaların ve ülkelerin gelişmelerine yeni bakış açıları kazandırması bakımından oldukça önemlidir (Grant, 1991: 547, 548).

Davies ve Ellis, bu yeni teoriyi ampirik anlamda uygulanabilirliğinin mümkün olmadığı yönünde eleştirmektedirler. Aynı zamanda rekabetçi üstünlüklere sahip olan endüstrilerin her zaman güçlü bir Elmas Modeli yapısına sahip olmadıklarını belirtmektedirler. Bir ülkeye yapılan yabancı yatırımlar o ülkenin rekabetçilik açısından zayıf olduğu anlamına gelmemektedir. Bir ülkenin uluslararası başarısının her zaman inovasyon veya ürün farklılaştırmasıyla mümkün olmadığını ifade etmektedirler (Davies ve Ellis, 2000: 1209).

6. SONUÇ

Porter, stratejik yönetim üzerine yapmış olduğu akademik kariyerinde firmalar arasındaki etkileşimleri ve rekabeti incelemiştir. Bu yönde yapmış olduğu çalışmalar paralelinde, bazı ülkelerin neden belirli endüstrilerde rekabetçi üstünlüklere sahip olabildiklerini ve diğer ülkelerin bu üstünlüklere sahip olmadıklarını analiz etmiştir. Analizlerini yaparken klasik

ve yeni dış ticaret teorilerinin yaklaşımlarını da sorgulamış ve bu teorilerin cevaplayamadığı sorular temelinde “Rekabetçi Üstünlükler Teorisini” ortaya koymuştur.

Porter'ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisine bir bütün olarak bakıldığında, bazı ülkelerin rekabetçi üstünlüklerini kaybetmeyerek yeni ürünler üretebildikleri ve ihracatçı konumlarını koruyabildiklerine açıklık getirdiği görülmektedir. Zira ülkelerin yenilikçiliğe dönük ekonomi politikaları, firmaların yeni teknolojilere dayalı üretim anlayışı, firmalara teknoloji ve altyapı olanakları sunan yerellik faktörü gibi etkenler firmaların dolayısıyla da ülkelerin dış ticaretinin şekillenmesinde rol oynayabilmektedirler.

Teorinin bulgularının modellendiği ve teorinin ekonomi alanında uygulanabilirliğini kolaylaştıran “Elmas Modeli” firma, endüstri ve ülke düzeyindeki rekabetçi üstünlüklerin açıklanmasında kullanılan bir modeldir. Model araştırmacılara uygulayacakları yöntem açısından kesin bir metodoloji belirlememiştir. Bu nedenle modelin uygulanmasında farklılıklar söz konusudur. Ayrıca modele bağlı olarak ulaşılan sonuçların test edilmesinin mümkün olmayışı da eleştirilmektedir. Niceliksel değişkenlerden çok niteliksel değişkenlerin kullanılması da modelin ölçümünde zayıf bir yön olarak düşünülebilir. Bu zayıf yönün güçlendirilmesi bakımından Dünya Ekonomik Forumunun her yıl yayınlamakta olduğu “Küresel Rekabetçilik Raporu”nda yer alan değişken değerleri, ülkelerin rekabetçi üstünlüklerinin analiz edilmesinde, önemli bir niceliksel veri kaynağı olarak düşünülebilir. Zira bu raporun hazırlanmasında Michael Porter'da katkıda bulunmaktadır ve Elmas Modeli'ndeki dört temel faktöre ilişkin değişkenlerde yer almaktadır.

Rekabetçi Üstünlükler Teorisi ve buna bağlı olarak Elmas Modeli, rekabetçi üstünlükleri açıklayan etkenlerin neler olduğunun ortaya konulmasına oldukça kapsamlı bir bakış açısıyla yaklaştığından, rekabetçi üstünlüklere bağlı olarak gerçekleşen uluslararası ticaretin açıklanmasında yeni bir dış ticaret teorisi olarak literatürde yerini aldığı söylenebilir.

7. KAYNAKÇA

- ASLAN, N. ve N. TERZİ. (2006). “Heckscher-Ohlin-Samuelson (HOS) Teorisi ve Teorinin Değerlendirmesi”. Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi, 21(1): 1-14.
- ATİK, H. (2005), Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü. (1. Basım). Ankara: Detay Yayıncılık.
- AYDINONAT, N. E. (2007), Modern Uluslararası İktisat Teorisinin Kökenleri, İkinci Baskı, Siyasal Yayınevi, Ankara.
- BAIMAN, R. (2010), “The Infeasibility of Free Trade in Classical Theory: Ricardo's Comparative Advantage Parable has no Solution”, Review of Political Economy, 22(3): 419-437.
- BAYRAKTUTAN, Y. (2003), “Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(2): 175-186.
- BUCKLEY, P. J. (2009). “Business History and International Business”. Business History, 51(3): 307-333.
- CHACHOLIADES, M. (1990). International Economics. McGraw-Hill International Editions.
- CLARK, Don P. (2012), “Scale Economies and Trade”, Applied Economic Letters, 19: 965-968.

- DAVIES, H. ve P. ELLIS (2000), "Porter's Competitive Advantage of Nations: Time For The Final Judgement", *Journal of Management Studies*, 37(8): 1189-1213.
- DUNNING, J. H. (1993), "Internationalizing Porter's Diamond", *Management International Review*, Vol. 33: 7-15.
- ELMSLIE, B. (1994), "Positive Feedback Mechanisms in Adam Smith's Theories of International Trade", *The European Journal of the History of Economic Thought*, 1(2), 253-271.
- ERKEKOĞLU, H. (2008). İmalat Sanayi Rekabet Gücü Araştırması: Kayseri Örneği. Ankara: Palme Yayıncılık
- ERKÖK Y. Ş. (1992), Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi, Gazi Üniversitesi Yayın No: 178, İİBF Yayın No: 57, Ankara.
- GIRI, R. (1998), "The Heckscher-Ohlin Model" İnternet Adresi:<http://classes7.com/Chapter-4-The-Heckscher-Ohlin-Model-download-w34577.pdf> : 1-22.
- GÖKMENOĞLU, M. S. ; M. AKAL ve R. ALTUNIŞIK (2012), "Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler Üzerine Değerlendirmeler", *Rekabet Dergisi*, 13(4): 3-43.
- GRANT, R. M. (1991). "Porter's 'Competitive Advantage of Nations': An Assessment". *Strategic Management Journal*, 12(7): 535-548.
- GROSSE, R. and J. N. BEHRMAN. (1992). "Theory in International Business". *Transnational Corporations*, 1(1), 93-126.
- HANSEN, J. (2011), *The Competitive Advantage of Nations*, Book Review, *Journal of International Business*, Vol. 3, Issue 1: 107-133.
- JONES, R. W. (1956-1957), "Factor Proportions and the Heckscher-Ohlin Theorem", *The Review of Economic Studies*, 24(1): 1-10.
- KARLUK, R. (2002). *Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika*. (6. Basım), İstanbul: Beta Yayınları.
- KETELS, Christian H. M. (2006), "Michael Porter's Competitiveness Framework – Recent Learnings and New Research Priorities", *Journal of Industry, Competition and Trade*, 6(2): 115-136.
- KİBRİTÇİOĞLU, A. (1998), "Porter'in Rekabetçi Avantajlar Yaklaşımı ve İktisat Kuramı", İnternet Adresi: http://edoc.bibliothek.uni-halle.de/servlets/MCRFileNodeServlet/HALCoRe_derivate_00005985/0509010.pdf : 1-10.
- KJELDEN-KRAGH, S. (2002). *International Economics*. Copenhagen Business School Press.
- KRUGMAN, P. R. and M. OBSTFELD. (1994). *International Economics: Theory and Policy*. (Third Edition). Haper Collins College Publishers.
- KUMBARACIBAŞI, O. (1973), *Dış Ticaret Teorisi ve Uluslararası Ekonomi*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Neşriyat ve Sosyal Yardım Bürosu, San Matbaası, Ankara.

- MANESCHI, A. (2008), "How Would David Ricardo Have Taught the Principle of Comparative Advantage?", Southern Economic Journal, 74(4): 1167-1176.
- MYINT, H. (1977), "Adam Smith's Theory of International Trade in the Perspective of Economic Development", *Economica*, August, 33(175): 231-248.
- NEVEN, D. and C. L. M. DROGE (2001), "A Diamond for the Poor? Assessing Porter's Diamond Model for the Analysis of Agro-Food Clusters in the Developing Countries", İnternetAdresi:<http://www.agrifood.info/Agrifood/members/Congress/Congress2001Papers/Symposium/Neven.pdf>,
- O'SHAUGHNESSY, N. (1997), "The Idea of Competitive Advantage and the Ideas of Michael Porter", *Strategic Change*, Vol. 6: 73-83.
- ÖZ, Ö. (2002), "Assessing Porter's Framework for National Advantage: The Case of Turkey", *Journal of Business Research*, 55: 509 – 515.
- PORTER, E. M. (1998), *The Competitive Advantages of Nations*, New Edition, Palgrave.
- POSNER, M. V. (1961), "International Trade and Technical Change", *Oxford Economic Papers*, New Series, 13(3): 323-341.
- RUGMAN, A. M. and A. VERBEKE (1993), "How to Operationalize Porter's Diamond of International Competitiveness", *The International Executive*, Vol. 35(4): 283-299.
- SALVATORE, D. (2001), *International Economics*, John Wiley & Sons, Inc. (7th edition), USA.
- SEYİDOĞLU, H. (2003). *Uluslararası İktisat: Teori Politika ve Uygulama*, (15. Basım). İstanbul: Güzem Can Yayınları No:20.
- SMIT, A. J. (2010). "The Competitive Advantage of Nations: Is Porter's Diamond Framework a New Theory That Explains the International Competitiveness of Countries?". *Southern African Business Review*, 14(1): 105-130
- SMITH, A. (1776). *Wealth of Nations*, Prometheus Books, New York, 1991.
- ÜNSAL, E. M. (2005), *Uluslararası İktisat: Teori Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadı*, Birinci Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- VERNON, R. (1966), "International Investment and International Trade in the Product Cycle", *Quarterly Journal of Economics*, 80(2): 190-207.
- WALTER, T. (1997), *The World Economy*, John Wiley & Sons, Inc., USA.
- WELLS, Louis T. JR. (1968), "A Product Life Cycle for International Trade?", *Journal of Marketing*, 32, Jul.: 1-6.

